

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ.

Ἐκ τῆς ἱστορικῆς μελέτης παρατηρήθη ὅτι ὑπὸ ὠρισμένας συνθήκας ὠρισμένα καὶ τὰ αὐτὰ φαινόμενα παρουσιάζονται. Οὕτως ἐκ τῆς ἱστορίας γνωρίζομεν ὅτι «ὅπου οἱ λαοὶ θλικῶς εὐημεροῦσιν, ἐκεῖ περισσότεραι γεννήσεις ὑπάρχουσιν», ἢ «λαοὶ ζῶντες εἰς ἄγονον ἔδαφος, ὅταν εὐρίσκωσιν εὐκαιρίαν, ὑπόκεινται εἰς μετανάστευσιν», ἢ «ὅπου ἡ κοινωνία εἶναι βιομηχανική, ἐκεῖ καὶ τὸ καθεστῶς εἶναι ἀστικόν» κλπ.

Τὴν τάσιν ταύτην τῶν ἀνθρώπων νὰ ἐνεργῶσιν ὁμοίως εἰς ὠρισμένας περιστάσεις ὀνομάζομεν κοινωνικοὺς νόμους.

Συγκρίνοντες τοὺς φυσικοὺς νόμους πρὸς τοὺς κοινωνικοὺς παρατηροῦμεν ὅτι οἱ πρῶτοι εἶναι ἀμετάβλητοι, ἐνῶ οἱ κοινωνικοὶ εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβληθῶσι, διότι καίτοι οἱ ἀνθρώποι εἰς τοὺς αὐτοὺς ἐρεθισμοὺς ἀπαντῶσι (φύσει ἢ μαθήσει) ὁμοίως, εἶναι δυνατὸν δι' ἄλλας ἐσωτερικὰς ἢ ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις νὰ ἀπαντήσωσι κάποτε καὶ διαφόρως. Ἐπομένως οἱ κοινωνικοὶ νόμοι δὲν ἔχουσιν ἀπόλυτον καὶ γενικὴν ἀξίαν νόμων. Καὶ ὡς τοιοῦτοι ὅμως ἔχουσι μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν σπουδαστὴν τῆς κοινωνίας, γνωρίζοντες τὴν κατὰ κανόνα διαγωγὴν τῶν ομάδων εἰς ὠρισμένας περιστάσεις.

Ποῖοι οἱ κοινωνικοὶ νόμοι. Κατὰ τὸν M. Tarde, πραγματευθέντα τὸ θέμα τοῦτο εἰς ἴδιον ἔργον, — «Κοινωνικοὶ νόμοι» —, τὰ κοινωνικά φαινόμενα διέπονται ὑπὸ τριῶν δυνάμεων : α') τῆς ἐπαναλήψεως, β') τῆς ἀντιθέσεως, γ') τῆς προσαρμογῆς. Ὅπως δηλ. ὁ ἐπιστήμων, μαθηματικός, ψυχολόγος κλπ., ἐκ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν αὐτῶν φαινομένων συλλαμβάνει τὴν ἰδέαν ἐνὸς νόμου φυσικοῦ, μαθηματικοῦ κλπ., ἀνακαλύπτει τὴν ὑπαρξίν νέου πλανήτου ἢ σχηματίζει τοὺς νόμους καθ' οὓς ὁ ἀνθρώπος προσκτᾶται νέας γνώσεις, οὕτω καὶ ὁ κοινωνιολόγος ἐκ τῆς συχνῆς καὶ ὁμοίας ἐμφανίσεως φαινομένου τινὸς συνάγει συμπεράσματα περὶ κοινῆς αἰτίας ἢ νόμου, καθ' ὃν ἐμφανίζονται τὰ φαινόμενα ταῦτα.

Ὅπως δὲ ἐπίσης ὁ ἐπιστήμων παρατηρεῖ εἰς πάντα τὰ ὀργανικά ὄντα διαφορὰς καὶ ὁμοιότητας καὶ τρόπους προσαρμογῆς, οὕτω καὶ ὁ κοινωνιολόγος ἀνακαλύπτει μεταξὺ διαφόρων κοινωνικῶν ἐνεργειῶν κοινὰ ἐλατήρια, ὁμοιότητας ἢ διαφορὰς καὶ τρόπους προσαρμογῆς τῶν ομάδων εἰς τὰς κοινωνικὰς αὐτῶν ἐνεργείας καὶ ἐκδηλώσεις. Οὕτως ἡ κοινωνία, ἣτις ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὄχλος ἄνευ τάξεως, ἀποκαλύπτεται διεπομένη ὑπὸ τάξεως καὶ ὑπὸ νόμων, βασιζομένων ἐπὶ τῶν τριῶν ἀνωτέρω θεμελιωδῶν δυνάμεων τῆς ἐπαναλήψεως, τῆς ἀντιθέσεως καὶ τῆς προσαρμογῆς, ὧν νόμων ἕκαστος ἐνεργεῖ εἰς περιορισμένην σφαιρὰν (1). Τοιοῦτοι νόμοι εἶναι :

1) **Νόμοι ἀτομικῆς ἐκλογῆς.** Ἐξετάζων τις τὴν δρᾶσιν ἐνὸς ἑκάστου ἀτόμου καὶ μέλους μιᾶς ομάδος παρατηρεῖ πάντοτε ὅτι, εἴτε ἐργάτης εἶναι τοῦτο, εἴτε καθηγητής, εἴτε ἱερεὺς, ζητεῖ νὰ ἐπιτύχη ὅσον τὸ δυνατόν εὐκολώτερον ὅ,τι νομίζει ὅτι εἶναι τὸ summum bonum δι' αὐτὸν (χρῆμα, περιουσία, τιμὴ ἢ ἱκανοποίησις τῶν προσπαθειῶν του), ἐφόσον αἱ

(1) Πρβ. καὶ Espinas R., Des Societes animals σελ. 348 ff.

δυνάμεις του τὸ ἐπιτρέπουσιν. Ἐκ τούτου συνάγεται α') ὁ νόμος «πᾶν ἄτομον ζητεῖ τὴν μεγίστην δυνατὴν ἐπιτυχίαν, ἀντὶ καταβολῆς ἐλαχίστου κόπου». Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ τῆς ἀξίας, τὴν ὁποίαν οὗτος ἀποδίδει εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς κοινωνικῆς του κληρονομίας. β') Εἰς τὴν ζήτησίν του ταύτην τὸ ἄτομον διάφορον εἰς ἕκαστον πράγμα ἀξίαν ἐκαστοτε ἀποδίδει, διὸ καὶ β' νόμος τῆς ἀτομικῆς ἐκλογῆς εἶναι : «πᾶν ἄτομον ἔχει κλίμακα προτιμήσεων, ἐξικνουμένην ἀπὸ τῶν μάλιστα περιποθήτων μέχρι τῶν ἐλάχιστα ἐπιθυμητῶν». Οὕτως ἐκ δύο ἀνθρώπων ἐνδιαφερομένων δι' ὕλικά ἀγαθὰ, ὁ μὲν κατὰ σειράν προτιμήσεως ζητεῖ ν' ἀποκτήσῃ : χρῆμα, οἰκίαν, τροφήν, ἐπιπλα, βιβλία, ἐνῶ ὁ ἕτερος δύναται νὰ ζητῇ : βιβλία, τροφήν, κατοικίαν, ἐπιπλα. Ἄλλοι δέ, πνευματικὰ ζητοῦντες ἐν τῷ κόσμῳ νὰ ἀπολαύσωσι, ἔχουσι διάφορον κλίμακα προτιμήσεως τῶν αὐτῶν πραγμάτων καὶ κατ' ἀντίθετον ἀκόμη σειράν προτιμήσεως. Ὡστε μόνον ἄτομα τῆς αὐτῆς εἰ δυνατόν ψυχοσυνθέσεως ἀνταποκρίνονται ὁμοίως εἰς τὰς αὐτὰς ζητήσεις. Ὁπερ ὑπὸ τύπον νόμου, ἢ μᾶλλον ἀρχῆς, δύναται νὰ διατυπωθῇ οὕτω : «Γὰ ἄτομα ὁμοίας ψυχοσυνθέσεως ἀπαντῶσιν ὁμοίως εἰς ὁμοία ἐρεθίσματα ἢ περιστάσεις». Τοῦτο ὅμως δὲν ἐφαρμόζεται πάντοτε ὡς νόμος γενικός, διότι εἶναι εὐκόλον νὰ ἴδῃ τις λ. χ. ἄτομα ὁμοίας ψυχοσυνθέσεως, ἄλλο μὲν νὰ ἐργάζεται νυχθημερόν ἐντίμως καὶ διὰ τοῦ ἰδρωτός του νὰ κερδίσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἄλλο δὲ νὰ κλέπτῃ, ἄλλο ἄτομον νὰ σπεύσῃ νὰ βοηθῇ τινα ἐκουσίως καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματός του ἐν ἀνάγκῃ, καὶ ἄλλο ὁμοιον πρὸς τὸ προηγούμενον οὐδεμίαν νὰ δίδῃ σημασίαν, ἀλλὰ νὰ ἀντιπαρέροχεται ὡς ὁ λευίτης τῆς παραβολῆς τοῦ Σαμαρείτου.

2) Νόμος κοινωνικῆς ἐκλογῆς. Ὅμοιοι πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἀτομικῆς ἐκλογῆς εἶναι καὶ οἱ νόμοι τῆς κοινωνικῆς ἐκλογῆς, ἧτις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν διαφερόντων ἐκάστης κοινωνίας καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀρμονικῆς αὐτῶν καταστάσεως. Ἐφ' ὅσον πλεῖστα καὶ ποικίλα διαφέροντα ἔχει κοινωνία τις ἐπὶ τοσοῦτον ριζοσπαστικὴ εἶναι εἰς τὰς προτιμήσεις της, τοῦναντίον δὲ συντηρητικὴ, ἐφ' ὅσον τὰ διαφέροντά της ἔχουσιν ἀρμονισθῆ. Καὶ ἡ μὲν συντηρητικότης ἄγει εἰς τὴν ἀδράνειαν, ἡ δὲ ριζοσπαστικότης εἰς τὴν ἐντατικὴν ἐνέργειαν καὶ ριζικὴν μεταβολὴν συμφώνως πρὸς τὰ διαρκῶς ἀνανεούμενα ἰδανικά. Ἴσος ἐπομένως βαθμὸς συντηρητικότητος καὶ ριζοσπαστικότητος ἐπιφέρει πρόοδον σταθεράν. Διὸ ὡς νόμος προόδου διὰ τὴν κοινωνίαν προκύπτει : «Μόνον ὁ λαός, ὅστις ἔχει πλεῖστα, ποικίλα καὶ ἐνηρμονισμένα διαφέροντα, σταθερῶς προοδεύει εἰς τὰς προτιμήσεις καὶ ἐνεργείας του».

3) Νόμοι μιμήσεως. Ἀνωτέρω ὠμιλήσαμεν περὶ τῆς σπουδαιότητος καὶ τῆς μιμήσεως διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Γνώσεις, ἔξεις, ἔθιμα ἀποκτῶνται ὑπὸ τοῦ παιδὸς ἀκόμη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς του μόνον διὰ μιμήσεως (1) διὰ μιμήσεως δ' ἐπίσης ἔθιμα ξένα καὶ ἔξεις γίνονται ἀσπαστά, διὰ τῆς «μόδας», ὑπὸ ἄλλων λαῶν. Ὁ Μ. Tarde διακρίνει δύο νόμους, καθ' οὓς ἡ μίμησις τελεῖται :

α') Ἄν ἐν ἄτομον μιμῆται ἄλλο, ἔχομεν δύο πηγὰς, ἀφ' ὧν μία ἰδέα ἐκτρέφεται, ἂν ἕτερον πρόσωπον μιμῆται αὐτό· ἐκ τούτων τῶν δύο ἔχομεν 4 πηγὰς, εἴτα 16, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς κατὰ γεωμετρικὸν λόγον, ὥστε «ἐφ' ὅσον ἄλλα αἷτια δὲν παρεμβάλλουσιν, ἡ μίμησις διαχέεται κατὰ γεωμετρικὸν λόγον». Εἰς τὴν μεγάλην ἐπομένως κοινωνίαν, ἔνθα χιλιάδες ἀτόμων (πρὸβλ. μόδαν γυναικείων φορεμάτων) μι-

1) Πρὸς τὸ Ἀριστοτελικόν : διὰ μιμήσεως ποιεῖται (ὁ ἄνθρωπος) μαθήσεις τὰς πρώτας.

μοῦνται, ἢ μίμησις θαίνει ταχύτατα. Οὕτω καὶ τὰ νέα διαδίδονται ταχύτατα καὶ νέα ἔθιμα γίνονται ἀσπαστὰ καὶ νέα λέξεις καὶ ἐκφράσεις καὶ γλωσσικαὶ μεταβολαὶ διὰ τῆς μιμήσεως διαδίδονται ταχύτατα. Οὕτως ἔχομεν τὸν α') νόμον τῆς μιμήσεως, τὸν καλούμενον πνευματικὸν νόμον τῆς κινήσεως τῶν ἰδεῶν, καθ' ὃ μία ἰδέα μεταδίδεται κατὰ γεωμετρικὸν λόγον, μὴ χωρῶντων ἄλλων αἰτίων.

β') Τὸ ἄτομον, ὅπερ μιμῆται ἄλλο ἄτομον, τὴν ἐνδυμασίαν του, τοὺς τρόπους τῆς συμπεριφορᾶς του, τοὺς λόγους του κλπ., οὐδέποτε ἐπακριβῶς θὰ ἀντιγράψῃ αὐτὸ. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν καὶ τὸ ἔθνος, ὅπερ θὰ μιμηθῇ ἄλλο εἰς τὴν διοίκησίν του, εἰς τὸ ἐκπαιδευτικὸν του σύστημα κλπ.. Θὰ ἔχῃ διαφορὰς πρὸς τὸν δανειστὴν του, διαφορὰς ἐπὶ τὰ βελτίω ἢ ἐπὶ τὰ χείρω. Ὑπάρχει παιγνίδιον τι παιζόμενον μεταξὺ νέων καὶ νεανίδων συνήθως, καθ' ὃ φράσις τις ψιθυριζομένη ὑπὸ τοῦ πρώτου προσώπου μεταβιβάζεται εἰς τὰ ἐπόμενα ἀλληλοδιαδόχως μὲ ἀποτέλεσμα τὴν τελείαν ἀλλοίωσίν της λόγω τῶν «μέσων», τῶν ἀτόμων, τὰ ὅποια παρενέβησαν. Αἱ μιμήσεις ἐπομένως ἀλλοιοῦνται κατὰ κανόνα ὑπὸ τῶν ἐνδιαμέσων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀποτελεῖ ἄλλον νόμον τῆς μιμήσεως.

4) Νόμος συμπαθείας. Ἡ συμπάθεια μεταξὺ προσώπων ἢ ὁμάδων ἀυξάνεται, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν ὁμοιότητες ἢ κοινὰ συμφέροντα ἢ κοινὴ ἐνέργεια, κοινὰ αἰσθήματα καὶ ἀντιλήψεις, καὶ διὰ τοῦτο γεννῶνται καὶ φιλίαι καὶ σύνδεσμοι μεταξὺ συμμαθητῶν, συμπολεμιστῶν, συναναστροφεμένων κλπ., ὥστε «ὁ βαθμὸς τῆς συμπαθείας μεταξὺ τῶν ὁμάδων ἀυξάνεται, ἐφ' ὅσον καὶ αἱ ὁμοιότητες αὐτῶν ἀυξάνονται». "Ἄν θέλωμεν ἐπομένως συμπάθειαν μὲ τοὺς γείτονάς μας καὶ ἔνωσιν λ. χ. τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, ἀνάγκη ἀυξήσεως τῶν δεσμῶν τῆς ἐπαρῆς τῶν κοινῶν ἐπιδιώξεων, τῶν κοινῶν προσπαθειῶν, τῶν συναναστροφῶν μας καὶ τῆς γνωριμίας, αἵτινες θὰ γεννήσωσι τὴν ἀμοιβαίαν συμπάθειαν καὶ τὴν ἔνωσιν.

5) Νόμος συνειδητῆς ὁμοιώσεως. Συγγενῆς πρὸς τὸν προηγούμενον εἶναι ὁ νόμος οὗτος. Ἐφόσον ἀναγνωρίζομεν ὅτι ἄλλα παιδιά ἢ ἄλλοι συμπολιταὶ μας εἶναι ὅμοιοι μὲ ἡμᾶς εἰς τὰ αἰσθήματά των, τὰς σκέψεις των, τὰς ἐπιθυμίας καὶ συμπαθείας των, τότε φερόμεθα πλησιέστερον πρὸς αὐτούς. Διότι ἡ γνῶσις ὅτι ἄλλοι σκέπτονται, αἰσθάνονται καὶ πράττουσιν ὁμοίως ὡς ἡμεῖς, μᾶς φέρει εἰς ἐπικοινωνίαν καὶ συναναστροφὴν των. Οὕτω καὶ αἱ λέσχαι καὶ οἱ σύνδεσμοι καὶ τὰ σωματεῖα καὶ αἱ ὀργανώσεις σχηματίζονται καὶ συμπυκνοῦνται. Τοῦναντίον δ' ἡ ἀντίληψις τοῦ ὅτι διαφόρως ἢ μία ὁμάς ἢ ἄλλο ἄτομον αἰσθάνεται, σκέπτεται, ἢ ἐπιδιώκει τι, φέρει εἰς χωρισμὸν ἡμῶν, ἀποιμάκρυνσιν καὶ πόλεμον μὲ ὅλα τὰ φοβερὰ ἀποτελέσματά του. "Ὡστε καὶ ἐνταῦθα ἔχομεν τὸν νόμον: «Ἡ συνειδησις ὁμοιότητος καὶ συμπαθείας εἶναι αἰτία συνδέσεως τῶν ὁμάδων».

6) Νόμος ἐξ ὁρμεφύτου κοινωνικῆς ἐνεργείας. Τὸ κοινωνικὸν πνεῦμα ἀποτελεῖται, ὡς γνωστὸν, ἐξ ἀτομικῶν πνευμάτων, τὰ ὅποια ὁμοῦ σκέπτονται, ὁμοῦ συναισθάνονται καὶ ὁμοῦ βούλονται. Ἐν τῷ ἄνωτέρῳ νόμῳ μιμήσεως εἶδομεν ὅτι ἀσυνειδήτως τὸ ἓν ἄτομον ἀκολουθεῖ τὸ ἄλλο ἐν τῇ πράξει αὐτοῦ, χωρὶς νὰ σκεφθῇ καὶ βασανίσῃ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἡγουμένου εἰς τινα κίνησιν ἀρχηγοῦ, ρήτορος, ὀδηγοῦ κλπ. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται, καὶ εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν μάλιστα, ὅταν εἰς μίαν μόνην χειρονομίαν, ἓνα τόνον τῆς φωνῆς, ἓνα μορφασμὸν ἀκόμη μιᾶς προσωπικότητος, ἀκολουθῇ κοινωνικὴ τις ἐνέργεια.

Ἡ τοιαύτη ὄθησις πρὸς ὁμαδικὴν ἐνέργειαν προέρχεται ἐξ ἐνστίκτου καὶ εἶναι πολλάκις τὰ μάλιστα ἰσχυρὰ καὶ ὑποβλητικὴ, ἐπιφέρουσα ἀμεσώτεραν ὁμαδικὴν ἐνέργειαν ἢ ἢ διὰ προφορικῶν λόγων καὶ παραινήσεων ὑποβολῆ

καὶ δὴ βαίνουσα κατὰ γεωμετρικὸν λόγον, ἐξ οὗ ὁ νόμος : «Ἡ ἐξ ὀρμηψοῦ κοινωνικὴ ἐνέργεια τείνει νὰ ἐπεκταθῆ καὶ νὰ ἐνισχυθῆ κατὰ γεωμετρικὴν πρόοδον».

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη κοινωνικὴ ἐνέργεια πολλάκις παρακωλύεται ἐν τῇ ἐκδηλώσει της. Διότι ἐφ' ὅσον ἐνηλικιωμένη, προηγμένη ἢ πολύπλοκος εἶναι ἡ κοινωνία, ἐπὶ τοσοῦτον εἶναι ὀλιγώτερον δούλη εἰς τὸν ἀνωτέρω νόμον. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ ἄτομα. Τὸ παιδίον λ. χ. εὐκολώτερον ὑποβάλλεται καὶ ἐνεργεῖ κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν περὶ αὐτὸ ἢ ὁ ἐνήλιξ, ὅστις «δὲν γελιέται εὐκολα», ὅπως κοινῶς λέγομεν, «σὰν παιδί», ἀλλὰ πράττει συχνότατα μετὰ σκέψιν καὶ συζήτησιν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ αἱ βουλαὶ καὶ αἱ γερούσιαι καὶ τὰ συμβούλια τὰ διοικητικὰ καὶ οἱ ἔλεγχοι ὑπάρχουσιν εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας κοινωνίας, ἵνα πᾶσα ἐνέργεια εἶναι ἐσκεμμένη καὶ ἔχη διεξουχισθῆ καὶ μὴ εἶναι ἀποτέλεσμα στιγμιαίας παρορμήσεως.

7) **Νόμοι παραδόσεως.** Ἡ παράδοσις, «πᾶν ὅ,τι εὐρίσκομεν ἀπὸ τοῦ προγόνου μας», ἔχει μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων. Ὁ τρόπος τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, τῆς ταφῆς, τῆς ἀμφιέσεως, τοῦ χοροῦ, τῶν διασκεδάσεων καὶ πανηγύρεων καὶ τῆς ὅλης ἐκδηλώσεως τῆς ζωῆς εἰς ἑκάστην κοινωνίαν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μεγίστης ταύτης δυνάμεως τῆς παραδόσεως. Εἰς πλείστας ὅμως κοινωνίας, μᾶλλον ἐπιστημονικῶς συγκεκριημένας, παρατηρεῖται κατάπτωσης τῆς δυνάμεως ταύτης εἰς οἰανδήποτε ἐκδήλωσιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Κατὰ ταῦτα ἔχομεν τὸν νόμον τῆς παραδόσεως, κατὰ τὸν Giddings : «Ἡ παράδοσις εἶναι ἀξιωματικὴ καὶ καταπιστικὴ, ἐφ' ὅσον τὸ περιεχόμενόν της συνίσταται εἰς πίστιν μᾶλλον ἢ εἰς κριτικῶς καθωρισμένην γνῶσιν». Ὅσον δ' ἀρχαιότερα εἶναι ἡ τοιαύτη πίστις, τόσον καὶ ἀξιωματικὴ καὶ καταθλιπτικὴ εἶναι. Ἐξ οὗ ὁ νόμος πάλιν : «Ἡ παράδοσις εἶναι ἀξιωματικὴ καὶ καταθλιπτικὴ, ἀναλόγως τῆς ἀρχαιότητός της». Εὐκολώτερον εἶναι δηλ. ν' ἀποβάλῃ τις ἐκ τοῦ λαοῦ ἕξεις, σκέψεις καὶ πράξεις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν κτηθείσας ἢ τὰς πρὸ χιλιάδων, ἐφ' ὅσον μάλιστα, εἴτε διὰ τῆς θρησκείας, εἴτε διὰ τῶν ἐθίμων, ἔχουσιν αὐταὶ καθιερωθῆ καὶ ἐπιβληθῆ. Τὸ μόνον μέσον, θραδὺ ἢ ταχὺ (ἀναλόγως τῆς ἡλικίας τῆς παραδόσεως), τῆς ἀποβολῆς τῶν ἐκ παραδόσεων ἕξεων τῆς ὁμαδικῆς ἐνεργείας εἶναι ὁ διαφοτισμός, ἡ συζήτησις, ἡ διασάφησις, ἡ ἐπιστήμη καὶ ἐν γένει ἡ ἐπικοινωνία.

8) **Ὁ νόμος τῆς ἀναπτύξεως τῶν κοινωνικῶν συνθέσεων.** Ὁ Cumplovicz καὶ ὁ Ratzenhofen καθώρισαν τὸν ἐξῆς κοινωνικὸν νόμον. «Ὅταν δύο κοινωνίαι συζεύγνυνται διὰ κατακτήσεως τῆς μιᾶς ὑπὸ τῆς ἄλλης ἐπέρχεται μεγάλη καὶ ταχεῖα ἐξέλιξις τῆς κοινωνικῆς συνθέσεως». Τὴν ἀλήθειαν τοῦ νόμου τούτου μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία. Ἡ ὑποταγὴ τῶν κατοίκων τῆς Χαναάν ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἢ τῶν Νορμανδῶν ἐν Ἀγγλίᾳ εἶναι παραδείγματα ἐμφανῆ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου τούτου. Πανταχοῦ δ' ὅπου ἀγὼν ὑπάρχει ἐπικρατήσεως, εἴτε μετὰ κατάκτησιν ἐν πολέμῳ, εἴτε μετὰ εἰρηνικὴν κατάκτησιν τάξεων, ὧν τὰ συμφέροντα ἀντίκεινται, παρατηρεῖται πάντοτε ταχίστη αὐξήσις καὶ ἴδρυσις ἰδρυμάτων καὶ θεσμῶν πρὸς ἀντιμετώπισιν καὶ διακανονισμόν τῶν ἀντιμαχομένων συμφερόντων. Παράδειγμα ἡ πάλη μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, μεταξὺ ἰδιοκτητῶν καὶ ἐνοικιαστῶν, μεταξὺ κατακτητῶν καὶ ἠττημένων, μεταξὺ μειονοτήτων ἀκόμη ἐν τινὶ κράτει. Ὅπου τοιαῦτα ἀντιδράσεις ὑφίστανται, ἐκεῖ καὶ ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ αὐξήσις τῶν κοινωνικῶν ἰδρυμάτων καὶ θεσμῶν παρατηρεῖται μεγαλυτέρα, καθὼς καὶ ἡ πρόνοια τοῦ κράτους πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τούτων. Ὅπου λοιπὸν ἀγὼν ἐπικρατήσεως, ἐκεῖ καὶ μεταβολή, προσαρμογὴ καὶ λήψις μέτρων πρὸς αὐτήν.

9) **Νόμος πνευματικῆς ἀναπτύξεως.** Ἡ ἐπαφή:

κατὰ τοὺς μεγάλους πολέμους ἑκατομμυρίων ὄλων λαῶν διαφόρων μεταξὺ των ἐπέφερεταχίστην ἀνάπτυξιν ἰδεῶν, σχέσεων καὶ συστημάτων, ἅτινα ἦσαν προηγουμένως κτῆμα ὀλίγων. Καὶ τοῦτο διότι διὰ τῆς ἐπικοινωνίας τὰ ἔθιμα, ἡθῆ, ἰδέαι, γνῶμαι καὶ ἕξεις λαῶν ἀνωτέρας μορφώσεως ἐπέδρασαν ἐπὶ ἄλλων λαῶν, ἐξ οὗ καὶ ἡ κήρυξις νέων δογμάτων, νέων κοινωνικῶν συστημάτων καὶ δικαιωμάτων καὶ τὸ «ξυπνημα» τοῦ ἐργάτου καὶ τῶν δουλευόντων προηγουμένως λαῶν. Ἐκ τῆς ἐπικοινωνίας ταύτης λοιπὸν προέρχεται ἡ ἀνάπτυξις ὁμάδων καὶ λαῶν, κατὰ τὸν ἐπόμενον νόμον: «Πᾶσα ἀνάπτυξις ἀναφερομένη εἰς πνευματικὰ ζητήματα ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐρεθισμάτων τῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἐπαφῆς μετὰ λαῶν διαφόρου πολιτισμοῦ καὶ μορφώσεως.

10) Οἱ νόμοι τῆς ἐπικρατήσεως καὶ τῆς προόδου. Ὁ ἐν τῇ φυσικῇ ἀναπτύξει τοῦ ἀτόμου νόμος τῆς ἐπικρατήσεως ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰ κοινωνικὰ ἰδρύματα. Τὰ κοινωνικὰ ἰδρύματα ἰδρύνονται πρὸς πληρῶσιν ἀναγκῶν, προελθουσῶν ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς. Εἶναι δηλ. τὰ ἰδρύματα ταῦτα κοινωνικαὶ ἐπινοήσεις πρὸς πληρῶσιν ὀρισμένων ἀπαιτήσεων. Καὶ τὰ ὀρκωτὰ δικαστήρια καὶ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, ἡ ἄλλοτε καταρχουμένη καὶ ἄλλοτε ἐπανεμφανιζομένη, καὶ τὸ κράτος, ὡς τοῦτο ἐμφανίζεται σήμερον, πάντα ταῦτα προῆλθον ὡς μέτρα θεραπείας ἀναγκῶν, προαγόμενά ἀναλόγως τῶν προοδευτικῶν μεθόδων καὶ τοῦ τρόπου τῆς λειτουργίας των.

Ἐκ δύο ρευμάτων προόδου, τοῦ ἐνός φυσικοῦ καὶ βραδέως ἐξελισσομένου καὶ τοῦ ἐτέρου συνειδητοῦ καὶ συστηματικοῦ, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι τὸ βραδὺ καὶ φυσικόν, θὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ συστηματικόν καὶ ταχύ. Οὕτως ἔχομεν ἄλλον νόμον, καθ' ὃν «ἡ αὐθόρμητος πρόοδος, ἣν τις εὐρίσκει εἰς τὰς μὴ ἀνεπτυγμένας κοινωνίας, ὑποχωρεῖ πρὸ τῆς σκοπίμου καὶ συστηματικῆς προόδου, ὅπως καὶ ἡ ἀτομικὴ πρόοδος ὑποχωρεῖ πρὸ τῆς δμαδικῆς» (Ward).

Οὗτοι εἶναι οἱ σπουδαιότεροι κοινωνικοὶ νόμοι ἢ μᾶλλον αἱ γενικεύσεις, αἱ περιγράφουσαι τὴν πορείαν τῶν κοινωνικῶν φαινομένων.

Ὅπωςδήποτε πρέπει καὶ πάλιν νὰ τονισθῇ ὅτι αἱ γενικεύσεις αὗται δὲν εἶναι νόμοι ἀλάνθαστοι, ἀλλὰ μόνον περιγραφαὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐμφανίσεως τῶν φαινομένων τούτων. Τοιαῦται δὲ γενικεύσεις ἐπεχειρήθησαν ὑπὸ πλείστων ἐπιστημόνων. Ὑπὸ τοῦ Durka (1) λ. χ. ἀναφέρονται ὑπὲρ τοὺς 100 τρόπους κοινωνικῆς ἐνεργείας, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ Znaniecki (2) καὶ τοῦ Watson (3), πᾶσαι ὅμως αὗται αἱ γενικεύσεις δὲν δύνανται νὰ συγκριθῶσι πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους, διότι εἶναι δύσκολος ὁ καθορισμὸς νόμων εἰς τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα. Ἀλλὰ καὶ ἂν τοῦτο ἀληθεύῃ, δὲν ἔπεται ὅτι δὲν ὑπάρχουσι καὶ νόμοι κοινωνικοί, διότι ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσι κοινωνικὰ φαινόμενα, ἀσφαλῶς ὑπάρχουσι καὶ νόμοι κοινωνικοί, διέποντες αὐτά.

(1) La Psychologie Sociale 1920.

(2) The Laws of Social Psychology

(3) Behaviorism 1930.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Τίς ή διαφορά μεταξύ φυσικού και κοινωνικού νόμου
- 2) Τίς ή ωφέλεια δια τὸν σπουδαστὴν τῆς κοινωνιολογίας ἐκ τοῦ νόμου καθ' ὃν ἕκαστον ἄτομον ἔχει κλίμακα προτιμήσεως ἐξικνουμένης ἐκ τῶν ἐλάχιστα ἐπιθυμητῶν εἰς τὰ μάλιστα περιπόθητα ;
- 3) Τίς ή σπουδαιότης τοῦ νόμου «ὅμοια ἄτομα ἀνταποκρίνονται καὶ ἀντιδρῶσιν ὁμοίως εἰς ὅμοια ἐρεθίσματα»
- 4) Διατί εἶναι εὐκολώτερον νὰ προσελκύσετε πολλὰ ἄτομα εἰς ἓν ποδόσφαιρον καὶ ὄχι εἰς μίαν διέλεξιν κοινωνικῆς προόδου ;
- 5) Σχηματίσατε ἓνα νόμον περὶ συνεχείας ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐξελίξει καὶ ἕτερον περὶ κοινωνικῆς διαφοροποιήσεως.
- 6) Σχηματίσατε ἓνα νόμον περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς μεταβολῆς μιᾶς κοινωνίας, λόγω ἐπαναστάσεως μετὰ ἓνα πόλεμον, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς προαγωγῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐπαναστατούσης χώρας.
- 7) Ἀπαριθμήσατε τοὺς ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ κοινωνικοὺς νόμους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Blacmar and Gillin — Outlines of Sociology. Mac Millan 1930
2. Dupra L. La Psychologie Sociale. Paris 1920
3. Giddings F. H. Elements of Sociology. New York 1901
4. Tarde G. The Laws of Imitation. Holt — New York
5. Ward L. F. Outlines of Sociology — Mac Millan New York
6. Watson — Behaviorism. Houghton Mifflin Co.